

DOI 10.26886/2520-7474.2(46)2021.5

UDC 356.13:27-725+364.62]+[316.454.3:159.9.019.4]+005.745 (045)

**INVOLVEMENT OF MILITARY CHAPLAINS IN THE PSYCHOLOGICAL
SUPPORT OF BORDER GUARDS**

A. Makovskyi, Postgraduate student

<http://orcid.org/0000-0003-2903-3351>

e-mail: makovski200844@gmail.com

Military Postgraduate School, Bohdan Khmelnytskyi National Academy
State Border Guard Service of Ukraine, Ukraine, Khmelnytskyi

The article deals with the views of psychologists on the relevance of use of the religious faith potential in the context of the individual mental health maintaining. The state and problematic issues that arise during the introduction of the institute of military chaplaincy in the State Border Guard Service of Ukraine are considered. The need for involvement of Border Guard military chaplains and military psychologists in the psychological support of professional activity of the border guards of joint actions during psychoprophylactic, psychohygienic, psychotherapeutic, psychocorrectional measures is defined.

Key words: mental health, religion, military chaplain, border guard, psychological support.

Маковський А. О., Залучення військових капеланів до психологічного супроводу прикордонників/ Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна, Хмельницький.

У статті висвітлено погляди науковців-психологів щодо актуальності застосування потенціалу релігійної віри в контексті збереження психічного здоров'я особистості. Розглянуто стан та

проблемні питання, що виникають в ході впровадження інституту військового капеланства в Державній прикордонній службі України. Встановлено необхідність залучення до психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників військових капеланів та доцільність розробки певних моделей та алгоритмів спільних дій військових капеланів та військових психологів прикордонного відомства під час проведення психогігієнічних, психокорекційних, психотерапевтичних, психопрофілактичних заходів.

Ключові слова: психічне здоров'я, віра, військовий капелан, прикордонник, психологічний супровід.

«Духовний пастир повинен бути не лише служителем вітара, не тільки проповідником Слова Божого, але і наставником та вчителем...»

Ушинський К. Д.

Вступ. Враховуючи реалії сьогодення, що викликані війною на Сході України, отриманням Томосу Православною церквою України, соціально-церковними, правовими, демографічними та іншими тенденціями є необхідність у дослідженні психологічного впливу релігійних факторів на збереження психічного здоров'я військовослужбовців та застосування їх в процесі психологічного супроводу прикордонників. З початком активних бойових дій в окремих районах Донецької та Луганської областей ріст рівня релігійності серед військовослужбовців, та запит зі сторони командування викликав необхідність запровадження інституту військового капеланства і введення посад військових капеланів. Але відсутність досвіду роботи з віруючими військовослужбовцями викликав безліч проблем, а іноді і протиріч. Ситуація ускладнюється і тим, що попередній, радянський,

період був не лише позбавлений такого досвіду, але і став часом викорінення релігії на ідеологічній основі як в суспільстві в цілому, так і в армії зокрема.

Актуальність нашого дослідження зумовлена факторами інституалізації військового капеланства у Державній прикордонній службі України і неоднозначного ставлення військових до самого процесу та форм професійної діяльності військових капеланів. Сьогодні у період формування інституту військового капеланства в науковій спільноті відсутні єдині підходи до форм, мети роботи та самої необхідності служіння представників церкви серед військовослужбовців. Противниками та прихильниками цього питання наводяться різні аргументи, що висвітлені в науковій періодиці та публіцистиці. Нерідко висловлюються думки про недоцільність функціонування інституту військового капеланства, як дублюючої структури, у зв'язку з наявністю відділів по роботі з персоналом/виховних відділів, та дорікають прихильникам в плеканні марних надій щодо позитивних результатів діяльності військових капеланів у війську.

Метою статті є висвітлення проблеми психологічного супроводу прикордонників з залученням до цієї діяльності військових капеланів на сучасному етапі розвитку Державної прикордонної служби України і пропозиції її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. З наукових досліджень відомо, що діяльність прикордонників супроводжується високим рівнем нервово-емоційного напруження, стресогенністю, великою відповідальністю, реалізується в умовах дефіциту часу, відбувається в умовах нерегламентованого робочого дня тому питання психологічного супроводу їх професійної діяльності постає дуже гостро. Теоретико-методологічною базою нашого дослідження стали погляди фундаторів

гуманістичної психології (А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.), ідеї запропоновані представниками екзистенціальної школи психології (Р. Мей, В. Франкл, І. Ялом та ін.); психології релігії (В. Джемса, В. Москальця, О. Предко та ін.); а також ми враховували соціально-психологічні та загально-психологічні положення сучасних теорій релігійності особистості (Б. Братусь, К. Платонов, Ф. Озер, Д. Угринович, та ін.), та концепції духовної парадигми психології (М. Савчин) і парадигми супроводження, яка набуває активного розвитку у сучасній психологічній науці (А. Журавель, О. Матеюк, М. Мушкевич, С. Поздишев, та ін.).

Згідно з тлумачним словником сучасної української мови – супровід (дія за значенням – супроводжувати, супроводити) – 1. Іти, їхати разом із ким-небудь як супутник; проваджати когось до певного місця. / Образно іти, їхати, охороняючи, конвоюючи і. т. ін. // Постійно бути разом із ким-, чим-небудь, тісно пов'язуватись з чимось [1, с. 1217].

В. Даль тлумачив супровід, як – проваджати когось, іти разом з кимось, супроводжувати когось... [2, с. 272].

До психологічного супроводу слід віднести як психологічну допомогу, так і психологічну підтримку. Так, Т. Сінюшкіна і Л. Глебова [3, с. 75-83] в психологічному супровід вбачають корекційні компоненти і розглядають його, як допомогу у складній життєвій ситуації.

Психологічна підтримка суб'єкта професійної діяльності в екстремальних ситуаціях, як показано в працях Б. Смірнова [4], може бути спрямована на роботу з супроводжуваними діяльністю переживаннями, коли одним із значущих видів підтримки є підказка.

Під психологічним супроводом оперативно службової діяльності особового складу підрозділів охорони державного кордону України

науковці розуміли – процес організації та проведення комплексу заходів з метою подолання ускладнень прикордонників, підвищення рівня їх загальної та ситуативної психологічної стійкості і сприяння ефективному виконанню завдань з охорони державного кордону в різних умовах діяльності [5, с. 6].

Нажаль вітчизняна школа військової психології, на даний час, не приділяє достатньої уваги релігійному чиннику у війську та впливу його на морально-психологічне забезпечення, хоча історично релігійна віра завжди складала значну частину духовних основ суспільства, і як правило займала особливе місце в системі військового виховання та включала в себе потужну психопрофілактичну складову

Як зазначає професор В. Москалець: «Західна психологія вже давно ґрунтовно й ефективно використовує релігію (її вітальні, життєдайні основи) у психотерапевтичній, психопрофілактичній та психорегулятивній діяльності. У США, західноєвропейських країнах сформувалась пасторська психологія – галузь знань, основною проблемою якої є шляхи ефективного психорегулятивного впливу священників на психіку людей.» [6, с. 189].

Взірцем ефективною психопрофілактики та психотерапії засобами релігії є логотерапія В. Франкла. Логотерапевтичне лікування, зорієнтоване на суперсмысл, повертає розчарованій людині втрачену, підсвідому релігійність. Логотерапія шукає абсолютно життєдайний смысл, який не втратить свого потенціалу за будь-яких обставин, завжди оберігатиме людину. Саме таким є смысл життя, який пропонує релігія. На важливість віри в Бога для психічного здоров'я особистості вказував К.-Г. Юнг, який наголошував, що релігія є універсальною системою психотерапії, яка зцілює нестерпні душевні страждання людини, стабілізує її психіку і смерть Бога в її душі неодмінно призведе до втрати людиною самої себе [7, с. 173].

Він також неодноразово зауважував: «Протягом останніх тридцяти років до мене звертались по допомогу люди з усіх розвинених країн світу. Я вилікував сотні пацієнтів. Серед усіх моїх пацієнтів за тридцять п'ять років не було жодного, чиї проблеми зі здоров'ям не можна було б вирішити за допомогою релігійного світогляду.» [8].

Як відмічав у своїй роботі А. Олійник: «Потужний емоційно-катарсичний ефект релігії є вершиною її психотерапевтичної ефективності. Катарсис інтенсивно звільняє від негативного забарвлених емоційних переживань і песимістичних думок, стимулюючи величезне душевне полегшення шляхом бурхливої розрядки гнітючого психічного напруження.» [9, с. 100]

На катарсис як на один із найбільш давніх ефективних психотерапевтичних методів указував К. Роджерс, він зазначав, що гуманістична психологія прагне розв'язати глибокі, болісні конфлікти особистості за допомогою посилення її «Я». Цьому на його думку може активно сприяти сповідь як ритуальний складник, видимий елемент християнського таїнства покаяння, яку практикують католицькі та православні церкви. Сповідь спрямована на досягнення катарсичного ефекту, завдяки якому людина звільняється від психічного напруження, від страхів, тривог і почуття провини [10, с. 42-68].

Загально розповсюдженою формою сповіді є бесіда з священнослужителем, під час якої особа, що сповідується без уточнюючих питань розповідає про скоєні гріхи. Священик при цьому слухає сповідь мовчки та при необхідності висловлює короткі коментарі. Психотерапевтичний компонент сповіді полягає в тому, що священик втішає особу, дає певні поради та настанови тобто сповідь виконує комунікативну, інформаційну, діагностичну та лікувальну функції.

Ми поділяємо погляди А. Олійника який зазначає, що психопрофілактична сутність релігії полягає в тому, що вона відвертає увагу людини від душевної скрути, формує позитивний і цілісний погляд на світ, розкриває перед людиною своєрідну можливість, яку вона ніде, окрім релігії не може віднайти: можливість укорінитись, утвердитись у Трансцендентному, рятує в складних життєвих ситуаціях, допомагає зрозуміти те, що не зрозуміло, прийняти, змиритись з тим, що не можливо змінити, сповнює все її єство життєдайною вірою [9, с. 103].

Не дивлячись на те, що серед суспільних інститутів українці найбільше довіряють церкві – 64% (про це свідчать дані опитування «Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021 р.)», проведеного центром Разумкова) [11], сьогодні ми відмічаємо деякі труднощі на етапі становлення інституту військового капеланства, це перш за все ідеологічні протистояння прихильників та противників присутності релігійних представників у війську, законодавчо не визначено статус військового капелана, не достатньо визначені норми матеріального забезпечення, методи та засоби участі у морально-психологічних заходах з прикордонниками. Найбільш актуальною проблемою залишається ідеологічний спадок радянської епохи – апеляція противників введення посад військових капеланів до статусу світської держави та відділення церкви від держави, відповідно, неприпустимість наявності штатних посад військових капеланів у секторі безпеки і оборони.

Нажаль останнім часом розвиток, як суспільства в цілому так і військових формувань держави зокрема, не дозволяє просто скопіювати систему духовної роботи з паствою, що функціонувала в Царській армії Російської імперії, Українській народній республіці,

Гетьманській державі або досвід капеланського служіння в арміях країн-членів НАТО. Тому слідуючи поглядам К.-Г. Юнг який зауважував, що психотерапевт не зможе ефективно лікувати, якщо не візьме на озброєння релігійні системи зцілення, та убачав запоруку успішного психотерапевтичного функціонування релігії у співробітництві психологів та теологів [12, с.70], а також враховуючи те, що на даний час значна кількість посад офіцерів-психологів у прикордонних підрозділах залишається вакантною, а стресогенні чинники, що впливають на психічне здоров'я прикордонників, з року в рік лише зростають, вважаємо за доцільне активно залучати військових капеланів до психологічного супроводу оперативно-службової та оперативно-бойової діяльності прикордонників, як самостійно так і у взаємодії з психологами та медичним персоналом.

Висновки. Аналізуючи роботу військових капеланів в Державній прикордонній службі України в контексті залучення до психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників, можемо зазначити, що вона на сьогодні є малосистемною та не структуризованою, що в свою чергу обумовлює необхідність її подальшого вивчення та потребує додаткових зусиль щодо її розвитку, впровадження певних алгоритмів, моделей, методик та технологій, а також практичних рекомендації щодо її здійснення. Важливою умовою результативності цієї роботи можна вважати взаєморозуміння, узгодженість і системність діяльності військових-психологів і військових капеланів. Ось чому необхідно, у відповідності до Наказу Міністерства внутрішніх справ України № 1065 від 10.10.2016 року «Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Державній прикордонній службі України», розробити дієвий механізм залучення військових капеланів до проведення заходів щодо психологічного супроводу персоналу прикордонного відомства. Успішне вирішення

зазначеної проблеми сприятиме виконанню затвердженої урядом від 12.07.2017 р. № 475-р Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадаптації учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року.

Перспективою наступних наукових розвідок виступає проведення роботи в напрямку вивчення психологічних механізмів впливу віри в Бога, сповіді, молитви та інших духовних практик на психіку військовослужбовців в контексті психогігієнічних, психопрофілактичних, психотерапевтичних, психокорекційних аспектах.

Література:

1. Бусел, В. Т. (Ред.) (2002) *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: Перун.
2. Даль, В. (1956). *Толковый словарь живого великорусского языка*. (Т. 4) Москва: Гос. изд. иностран. и национальных словарей.
3. Синюшкіна, Т., Глебова, Л. (2005). Работа психолога в режиме психолого-педагогического сопровождения ребенка в условиях образовательного учреждения. *Вопросы психологии: журнал*, 5, 75-83.
4. Смирнов, Б., Долгополова, Е. (2007). *Психология деятельности в экстремальных ситуациях*. Харьков : Гуманит. Центр.
5. Журавель, А. (2006). *Психологічний супровід оперативно-службової діяльності особового складу підрозділів охорони Державного кордону України*. (Автореф. дис. канд. псих. наук). Національна академія Державної прикордонної служби України, Хмельницький.
6. Москалець, В. П. (2004). *Психологія релігії*. Київ: Академвидав.

7. Предко, О. І. (2005). *Психологія релігії: історія, теорія, релігієзнавчі виміри*. Київ: Центр навчальної літератури.
8. Юнг, К.-Г. (1994). *Проблеми душі нашого часу*. Москва: Канон.
9. Олійник, А. В. (2017). Психопрофілактика суїцидальності засобами релігійної віри. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 1(1), 99-104.
10. Роджерс, К. С. (1994). *Взгляд на психотерапию. Становление человека*. Москва: Прогресс.
11. Українці найбільше довіряють армії, волонтерам і церкві. <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3209417-ukrainci-najbilse-doviraut-armii-volonteram-i-cerkvi.html>> (2021, квітень, 22).
12. Юнг, К.-Г. (1998). *Бог и бессознательное*. Москва: Олимп.

References:

1. Busel, V. T. (Red.) (2002) *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpen: Perun. [in Ukrainian].
2. Dal', V. (1956). *Tolkovyj slovar' zhivogo velikorussskogo jazyka* [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language]. (T. 4). Moskow: Gos. izd. inostran. i nacional'nih slovarej. [in Russia].
3. Sinjushkina, T., Glebova, L. (2005). Rabota psihologa v rezhime psihologo-pedagogicheskogo soprovozhdenija rebenka v uslovijah obrazovatel'nogo uchrezhdenija [The work of a psychologist in the mode of psychological and pedagogical support of a child in an educational institution]. *Voprosy psihologii: zhurnal* [Psychology Issues: Journal], no 5, 75-83. [in Russia].
4. Smirnov, B., Dolgopolova, E. (2007). *Psihologija dejatel'nosti v jekstremal'nyh situacijah* [Psychology of activity in extreme situations]. Kharkov: Gumanit. Centr. [in Russia].

5. Zhuravel, A. (2006). *Psykhologichnyi suprovid operatyvno-sluzhbovoi diialnosti osobovoho skladu pidrozdiliv okhorony Derzhavnoho kordonu Ukrainy* [Psychological provision of operational and service activity of state border guard units personnel]. (Avtoref. dys. kand. psyk. nauk). Natsionalna akademiia Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy, Khmelnytskyi. [in Ukrainian].
6. Moskalets, V. P. (2004). *Psykholohiia relihii* [Psychology of religion]. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian].
7. Predko, O. I. (2005). *Psykholohiia relihii: istoriia, teoriia, relihiieznavchi vymiry* [Psychology of religion: history, theory, religious dimensions]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury. [in Ukrainian].
8. Jung, K.-G. (1994). *Problemy dushi nashego vremeni* [The problems of the soul of our time]. Moskva: Kanon. [in Russian].
9. Oliinyk, A. V. (2017). *Psykhoprofilaktyka suitsydanosti zasobamy relihiinoi viry* [Psycho-prophylaxis of suicide by facilities of religious faith]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Psykhologichni nauky* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences], no 1(1), 99-104. [in Ukrainian].
10. Rodzhers, K. S. (1994). *Vzglyad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka* [A look at psychotherapy. Becoming a man]. Moskva: Progress. [in Russian].
11. *Ukrainci naibilshe doviriavut armii, volonteram i tserkvi* [Ukrainians trust the army, volunteers and the church the most]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3209417-ukrainci-najbilse-doviraut-armii-volonteram-i-cerkvi.html> [in Ukrainian]. (2021, April, 22).
12. Jung, K.-G. (1998). *Bog i bezsoznatel'noe* [God and the unconscious]. Moskva: Olimp. [in Russian].

Copyright A. Makovskyi ©. 2021. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.